

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Τμήμα Φιλολογίας

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

5^η ΔΙΑΛΕΞΗ

Π. ΓΑΚΗΣ

gakis@sch.gr

Συνταγματικός άξονας

- Σύμφωνα με τον Saussure, οι όροι της γλώσσας οργανώνονται σε δύο αντιτιθέμενες σφαίρες, σε δύο διακριτούς άξονες, τον συνταγματικό και τον παραδειγματικό:
- **Συνταγματικός άξονας:** «στο συνεχή λόγο, οι λέξεις συνάπτουν μεταξύ τους, λόγω της αλυσιδωτής σύνδεσής τους, σχέσεις που στηρίζονται στον γραμμικό χαρακτήρα της γλώσσας [...] Τα στοιχεία αυτά παρατάσσονται το ένα ύστερα από το άλλο πάνω στην αλυσίδα της ομιλίας.
- **Οι συνδυασμοί αυτοί που έχουν ως στήριγμα την έκταση μπορούν να ονομαστούν συντάγματα.** Το σύνταγμα λοιπόν αποτελείται πάντοτε από δύο ή περισσότερες μονάδες διαδοχικές» (Saussure, 1979: 162). Παράδειγμα οι προτάσεις: «Ο Θεός είναι πανάγαθος», «η ανθρώπινη ζωή», κ.λπ.

Παραδειγματικός άξονας

- **Παραδειγματικός άξονας:** εκτός του συνεχούς λόγου, δημιουργούνται αντίστοιχες **συνδέσεις/ομαδοποιήσεις** λέξεων που δεν βασίζονται στην έκταση, αλλά στον νοητικό συνειρμό: *«Μια λέξη, οιαδήποτε, μπορεί πάντοτε να φέρει στη μνήμη κάθε τι που επιδέχεται να συνδεθεί μαζί της με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο»* (Saussure, 1979).
- Ο παραδειγματικός άξονας επιστρατεύει τον ανεξάντλητο **θησαυρό** με τον οποίο η γλώσσα προμηθεύει τη συνείδηση και το ασυνείδητο του καθενός από μας.

Συνταγματικός - παραδειγματικός

- Ο **συνταγματικός** και ο **παραδειγματικός** είναι οι **βασικοί άξονες** που διατρέχουν το γλωσσικό σύστημα.
- Είναι βασικό να συνειδητοποιήσουμε ότι **κάθε φορά που παράγουμε ή κατανοούμε** ως ομιλητές μια **πρόταση**, δουλεύουμε παράλληλα και στους δύο άξονες:
- Στον **συνταγματικό**, **βάζοντας** σε **σωστή σειρά** ή μορφή τις **λέξεις** ανάλογα με **το τι προηγείται ή ακολουθεί**.
- Στον **παραδειγματικό**, **διαλέγοντας** τις **λέξεις** ανάμεσα από άλλες που θα μπορούσαν να έχουν χρησιμοποιηθεί.

Για παράδειγμα, στην πρόταση

- *Άφησε τον χάρακα* η αιτιατική **πτώση** είναι υποχρεωτική, αφού η λέξη *χάρακας* έχει τον ρόλο του **αντικειμένου** του μεταβατικού *αφήνω*. Και ένας τρόπος που η πρόταση μπορεί να επεκταθεί είναι ως

Άφησε τον χάρακα στο τραπέζι

- αφού το **ρήμα** επιτρέπει, εμπρόθετο προσδιορισμό του τόπου (**συνταγματικός άξονας**).
- Από την άλλη, **στη θέση των λέξεων** που εμφανίζονται στην πρόταση **θα μπορούσαν να έχουμε άλλες**: π.χ. *ακουμπάω, ακούμπησα, βάζω, έβαλα* (αντί για το *άφησε*), *γόμα, ξύστρα* (αντί για το *χάρακα*) κλπ. (**παραδειγματικός άξονας**).

Συνταγματικός άξονας

- **Όλες οι σχέσεις** που αφορούν τη **συνεμφάνιση** στοιχείων στον **λόγο** και χαρακτηρίζουν τον τρόπο με τον οποίο το κάθε **φώνημα** ακολουθεί το άλλο, η κάθε **λέξη** την προηγούμενη κλπ. είναι **συνταγματικές σχέσεις**. Γι' αυτό ο συνταγματικός άξονας λέγεται και **οριζόντιος άξονας**.
- Όλα τα συντακτικά φαινόμενα είναι **συνταγματικά φαινόμενα** (οι λέξεις **σύνταγμα** και **σύνταξη** έχουν άλλωστε κοινή **ετυμολογία**). Αλλά οι συνταγματικές σχέσεις περιλαμβάνουν **κάθε είδος συνδυαστικών σχέσεων και περιορισμών** μεταξύ των γλωσσικών στοιχείων, είναι δηλαδή **πολύ ευρύτερες από τις συντακτικές**, που είναι ένα μόνο είδος συνταγματικών σχέσεων.
- Όλοι οι φυσικοί ομιλητές μιας **γλώσσας** (ανεξάρτητα από το πόσο μορφωμένοι είναι) ξέρουν υποσυνείδητα τέτοιου είδους συνδυαστικούς (συνταγματικούς) περιορισμούς και κανόνες: **κάθε φορά που προφέρουν μια λέξη, που παράγουν** μια φράση ή πρόταση, που χρησιμοποιούν συγκεκριμένες λέξεις μαζί κ.ο.κ. βασίζονται σε αυτή την εσωτερικευμένη γνώση.

Μερικά είδη συνταγματικών σχέσεων

- **Συντακτικές:** Όλοι οι συντακτικοί κανόνες και περιορισμοί που αφορούν τη **συνεμφάνιση λέξεων** και φράσεων εντάσσονται, όπως είδαμε, στον συνταγματικό άξονα . Για παράδειγμα, το **άρθρο**, το **επίθετο** και το όνομα πρέπει να **συμφωνούν** στα ελληνικά ως προς το **γένος**, τον αριθμό και την **πτώση**. Ο συνταγματικός αυτός περιορισμός εξηγεί γιατί η ονομαστική φράση: *του μικρού αδελφού*
- είναι ένας δυνατός συνδυασμός στην ελληνική σε αντίθεση με τη φράση: **της μικρό αδελφή*
- που δεν μπορεί να υπάρξει καθόλου και πουθενά (και ο πιο αμόρφωτος ομιλητής δεν θα έλεγε ποτέ κάτι τέτοιο). Και οι συνταγματικές απαιτήσεις του **ρήματος** θέλω εξηγούν γιατί η πρόταση: **Θέλω ότι φύγει* δεν είναι γραμματική σε αντίθεση με το: *Θέλω να φύγει*.

Μερικά είδη συνταγματικών σχέσεων

- **Φωνολογικές:**
- Και οι σχέσεις των γλωσσικών ήχων, δηλαδή των φθόγγων, και των φωνημάτων που απαρτίζουν μια λέξη, καθώς και οι περιορισμοί που τις διέπουν, είναι **συνταγματικές**. Ο ηχητικός συνδυασμός [mr] για παράδειγμα δεν είναι δυνατός συνδυασμός στην ελληνική (καμία ελληνική λέξη δεν τον περιέχει) σε αντίθεση με τον συνδυασμό [rm] που είναι υπαρκτός (π.χ. *αρμός, αρμόζω, κλπ.*).

Μερικά είδη συνταγματικών σχέσεων

Σημασιολογικές-Λεξικές:

- Και οι σημασιολογικοί περιορισμοί που χαρακτηρίζουν τη συνύπαρξη λέξεων είναι **συνταγματικοί**. Η πρόταση: *Το χάμπουργκερ έφαγε τον μαθητή* είναι **σημασιολογικά παράδοξη**, γιατί το ρήμα τρώω (τουλάχιστον στην κυριολεκτική του χρήση) **απαιτεί έμφυχο υποκείμενο**.
- Και πολλές φορές λέξεις συνυπάρχουν σχεδόν υποχρεωτικά με λέξεις (αποκλείοντας άλλες λέξεις με συναφή σημασία που θα μπορούσαν δυνάμει να εμφανίζονται στην ίδια θέση). Έτσι για παράδειγμα στα ελληνικά λέμε: *θερμά συλλυπητήρια/συγχαρητήρια* (και όχι *ζεστά συλλυπητήρια/συγχαρητήρια)
- *δυνατό τσάι* (όχι *ισχυρό τσάι)
- *διακομίστηκε στο νοσοκομείο* (όχι *στο θέατρο).
- Και οι **λεξικές αυτές προτιμήσεις** εντάσσονται στους **συνταγματικούς περιορισμούς**.

Ένα νέο ρεύμα σκέψης

- Στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα γίνεται αντιληπτό ότι **η κοινωνική πραγματικότητα δεν μπορεί να κατανοηθεί με τον ίδιο τρόπο όπως η φυσική πραγματικότητα.**
- Το έργο του Saussure είναι σύγχρονο με την εμφάνιση ενός ευρύτερου ρεύματος σκέψης που δίνει έμφαση στην **ανθρώπινη συμπεριφορά** ως **συμπεριφορά** που την χαρακτηρίζει το **νόημα** που της αποδίδουν τα υποκείμενά της και το **κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο** στο οποίο λαμβάνει χώρα (Φρόυντ στην ψυχανάλυση, Ντιρκέμ στην κοινωνιολογία).
- Βασική θέση τους είναι ότι **οι κοινωνικές επιστήμες δεν είναι δυνατόν να εξαρτώνται από τη μεθοδολογία των φυσικών επιστημών** και **οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τις δομές και την κατασκευή του κοινωνικού νοήματος** (Culler, 1986).

Δείγμα δομιστικής προσέγγισης

- Η ανάλυση μιας γλώσσας κατά τη δομιστική (στρουκτουραλιστική) θεωρία ακολουθεί δύο βασικές διαδικασίες:
- την **κατάτμηση** (segmentation) και την **ταξινόμηση** (classification).

Κατάτμιση

- ❖ ο τεμαχισμός του σε ελάχιστα συστατικά στοιχεία (segments).
- ❖ Η διαδικασία αυτή λέγεται κατάτμιση (segmentation), «ανάλυση σε άμεσα συστατικά», π.χ.

Ο μαθητής έγραψε την άσκηση =				
Ο μαθητής		έγραψε	την	άσκηση =
Ο	μαθητής	έγραψε	την	άσκηση =
Ο	μαθητής	έγραψε	την	άσκηση =
Ο	μαθητής	έγραψε	την	άσκηση =

Ταξινόμηση

- η κατάταξη και κατηγοριοποίηση των στοιχείων αυτών,
- ώστε να περιγραφεί η δομή της γλώσσας και ο ρόλος του κάθε στοιχείου μέσα στο γενικότερο σύστημα
- κατανεμητική σύνταξη του λόγου:

Ο μαθητής έγραψε την άσκηση

Π				
ΟΦ		ΡΦ		
ΑΡΘΡ	Ο	ΡΦ		
ΑΡΘΡ	Ο	Ρ	ΟΦ	
ΑΡΘΡ	Ο	Ρ	ΑΡΘΡ	Ο

Γλωσσική διδασκαλία & δομισμός

- έστρεψε το ενδιαφέρον των μελετητών από τη λέξη στην πρόταση:
  - ασκήσεις με κενά για συμπλήρωση,
  - γραμματική με παραδείγματα,
  - φρασούλες στο νηπιαγωγείο,
  - διδασκαλία συντακτικού

Ο δομισμός

- Το έργο του Σωσσύρ (1857-1913) **επανακαλύφθηκε** και **αξιοποιήθηκε** στις δεκαετίες 1950-1960 **δημιουργώντας** ένα νέο **πνευματικό κίνημα** με κέντρο το έργο του ανθρωπολόγου Claude Levi-Strauss (1908-2009) και του **λογοτεχνικού** κριτικού Ρολάν Μπαρτ (Roland Barthes, 1915-1980).
- Ο δομισμός και η σημειωτική **δεν περιορίζονται μόνο στη γλωσσολογία και τη λογοτεχνία**, αλλά ερμηνεύουν ως «συστήματα σημείων» **όλες τις εκφάνσεις του πολιτισμού**: *ένδυση, διαφήμιση, μουσική, αρχιτεκτονική, όλη μας την καθημερινότητα*. Η σημερινή επιστήμη της ανθρωπολογίας στηρίζεται εν πολλοίς στις ανακαλύψεις του δομισμού.

Δομισμός και λογοτεχνία

- Στη λογοτεχνία, για παράδειγμα, ο δομισμός μας λέει ότι **είναι λάθος να επιχειρούμε να αντιληφθούμε το νόημα ενός έργου χωρίς να γνωρίζουμε την ευρύτερη δομή** (με τους συγκεκριμένους κανόνες της) στην **οποία ανήκει**: ένα ποίημα ίσως να είναι *μοιρολόι ή ελεγεία* και τότε θα πρέπει να το κατανοήσουμε με βάση το είδος της ελεγείας. Αλλά και η ελεγεία είναι ένα υποείδος που ανήκει σε μία ευρύτερη δομή, την λυρική ποίηση. Αλλά και η λυρική ποίηση ανήκει σε μία ευρύτερη δομή, **το γένος της ποίησης που διαφοροποιείται από αυτό της πεζογραφίας, κ.λπ.**

Δομισμός και Λογοτεχνία

- Ο δομισμός βασίζεται στην ιδέα ότι **δεν μπορούμε να αντιληφθούμε τα πράγματα απομονωμένα** αλλά **ενταγμένα σε και καθορισμένα από ευρύτερες δομές** στις οποίες συμμετέχουν.

Παραδείγματα;

- Είναι δυνατόν να συνυπάρξει αυτή η θεωρία με την έννοια του «*υπερβατικού υποκειμένου*» της παραδοσιακής προσέγγισης της λογοτεχνίας;

Σύνοψη

Βασικοί άξονες:

1. Αντικείμενο της γλωσσολογίας είναι η γλώσσα ως σύστημα/δομή.
2. Μονάδα της γλώσσας είναι το σημείο (η ένωση ενός σημαίνοντος με ένα σημαινόμενο).
3. Αυθαιρεσία και δεσμευτικότητα χαρακτηρίζουν το πεδίο της διασύνδεσης σημαίνοντος και σημαινομένου.
4. Ταυτότητα και διαφορά αλληλοδιαπλέκονται συστατικά.
5. Οι αρχές αυτές θα θέσουν τα θεμέλια μιας νέας προσέγγισης στις κοινωνικές επιστήμες, του δομισμού/στρουκτουραλισμού.
6. Τόσο η ορολογία που εισάγει ο Σωσύρ (σημείο, σημαίνον, σημαινόμενο) όσο και οι απόψεις του για την αυθαιρεσία του σημείου, την διαπλοκή ταυτότητας και διαφοράς και την διάκριση του συνταγματικού από τον παραδειγματικό άξονα θα επηρεάσουν βαθιά την ανάπτυξη της ανάλυσης λόγου και τις πολιτικές της εφαρμογές,

Διδακτικές προσεγγίσεις γλωσσικής διδασκαλίας

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

- **Θεωρία της μάθησης:** δεν ακολουθεί κάποια θεωρία, η προσέγγιση είναι **εμπειρική**, προεπιστημονική, χρηστική
- **Θεωρία της γλώσσας:** δεν ακολουθεί κάποια θεωρία, Το **γραμματικό** μοντέλο είναι «**λέξη & παράδειγμα**». Βασική μονάδα ανάλυσης είναι η **λέξη**. Η **λέξη** μελετάται στη γραμματική σε επίπεδο **φωνητικής, μορφολογίας** και **ετυμολογίας**. Η **πρόταση** μελετάται στο **συντακτικό**.
- **Μεθοδολογική προσέγγιση:** Έμφαση στη **μορφολογία** (τυπολογικό), στην παραδειγματική διάσταση και στην επίσημη γλώσσα (κανονιστικός/ρυθμιστικός χαρακτήρας)

1. Παραδοσιακή προσέγγιση

- Η αντίληψη αυτή δίνει προτεραιότητα στην **επίσημη γλωσσική νόρμα** (χωρίς να λαμβάνει υπόψη τη λειτουργική διαφοροποίηση της γλώσσας),
- στην καλλιέργεια **του γραπτού λόγου**,
- στην **εκμάθηση των μορφοσυντακτικών δομών** και της μεταγλώσσας με διάθεση ρυθμιστική. Βασική **μονάδα** λόγου θεωρεί τη **λέξη**.
- Η διδακτική που υποστηρίζει είναι επίσης **παραδοσιακή, δασκαλοκεντρική** με το μαθητή σε ρόλο παθητικό να απομνημονεύει κανόνες γραμματικής και ορολογία.

2. Συμπεριφορισμός

Θεωρία της μάθησης:

- **κλασική εξαρτημένη μάθηση**, όπου μέσω της κλασικής συνεξάρτησης ή υποκατάστασης οι αυτόματες αντιδράσεις και οι συναισθηματικές καταστάσεις του ατόμου, μπορούν να αποκτηθούν. Κύριος εκφραστής αυτής της προσέγγισης είναι ο **Pavlov Ivan Petrovich (1849-1936)**.
- **συντελεστική μάθηση**, όπου η συμπεριφορά συνδυάζεται με τις συνέπειές της. Για παράδειγμα η **συμπεριφορά που συνοδεύεται από αμοιβή, δηλαδή ενισχύεται**, τείνει να επαναληφθεί και να υιοθετηθεί (θετική ενίσχυση), ενώ αντίθετα η **συμπεριφορά που συνδυάζεται με δυσάρεστες συνέπειες δηλαδή με τιμωρία, τείνει να περιοριστεί ή να απαλειφθεί**. Κύριος εκφραστής αυτής της προσέγγισης είναι ο **Burrhus Frederic Skinner (1904-1990)**.

2. Συμπεριφορισμός

- Ο Skinner υποστήριξε ότι η διαδικασία της μάθησης θα πρέπει να χωρίζεται σε μεγάλο αριθμό μικρών βημάτων και η ενίσχυση θα πρέπει να εξαρτάται από την επίτευξη κάθε βήματος. Εισάγει την έννοια της **προγραμματισμένης διδασκαλίας** (programmed instruction).
- Επιπρόσθετα επισήμανε ότι κάνοντας μικρά βήματα στη μάθηση η συχνότητα των ενισχύσεων μπορεί να αυξηθεί και η συχνότητα λαθών να μειωθεί.

Οι Αρχές Μάθησης του Συμπεριφορισμού (Skinner) απαιτούν:

- την ενεργό **συμμετοχή** του μαθητή,
- τη **δόμηση** της διδακτέας ύλης σε **σύντομες** διδακτικές **ενότητες**,
- τη σταδιακή **πρόοδο** της διδασκόμενης ύλης σύμφωνα με τους **ρυθμούς** του μαθητή (προσαρμογή),
- την **ενίσχυση** των προσπαθειών του μαθητή,
- την άμεση **επαλήθευση** της απάντησής του,
- την **επιβράβευση** της σωστής απάντησης

2. Συμπεριφορισμός και Δομισμός

- **Θεωρία της γλώσσας:** Επιστημονική προσέγγιση
- **Γραμματική της πρότασης:** Τα γραμματικά φαινόμενα νοούνται ως **δομικά** και **λειτουργικά** στοιχεία της πρότασης.
- **Περιγραφική γραμματική.** Προτεραιότητα **προφορικού** λόγου. Γλωσσικός σχετικισμός (γλωσσική ποικιλία)

2. Συμπεριφορισμός και Δομισμός

Η Δομιστική προσέγγιση

- υιοθετεί αντιλήψεις της γλωσσολογικής σχολής του δομισμού (η γλώσσα – σύστημα, **προτεραιότητα** στον **προφορικό** λόγο) και της ψυχολογικής σχολής του Συμπεριφορισμού (η κατάκτηση της γλώσσας επιτυγχάνεται μέσω της **μίμησης**).
- Η γλώσσα **διδάσκεται ως ενιαίο σύνολο** και όχι διαιρεμένη σε τομείς (παραδοσιακή αντίληψη), ενώ βασική μονάδα λόγου θεωρείται η πρόταση.
- Δίνεται, ωστόσο, **έμφαση στην καλλιέργεια της επίσημης μορφής γλώσσας**, **χωρίς να αναγνωρίζεται η ποικιλία** που απορρέει από τις διαφορετικές επικοινωνιακές περιστάσεις.
- Κυριαρχούν οι **μηχανιστικές ασκήσεις και τα οπτικοακουστικά μέσα** αξιοποιούνται βάσει αυτής της λογικής.

2. Συμπεριφορισμός και Δομισμός

- Ειδικότερα: οι ασκήσεις της δομικής γραμματικής κινούνται στον παραδειγματικό και συνταγματικό άξονα. Δίνεται έμφαση στην εξάσκηση σε επίπεδο πρότασης

Μέθοδοι για τη διδασκαλία των ξένων γλωσσών:

- Ακουστικο-προφορική (audiolingual)
- Οπτικοακουστική (audiovisual)
- Χρήση γλωσσικών εργαστηρίων. Επίδραση στη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας.

Θεωρία τριών σταδίων για τη δεξιότητα παραγωγής γραπτού λόγου:

- 1. Προετοιμασία (planning)
- 2. Γράψιμο (writing)
- 3. Επανεξέταση (revision)

Η θέση των Τ.Π.Ε. στη γλωσσική διδασκαλία σύμφωνα με τη δομιστική προσέγγιση

- Σε αυτές τις θεωρίες βασίστηκαν τα πρώτα προγράμματα σε υπολογιστή.
- Επίδραση στην αξιοποίηση του υπολογιστή στη διδασκαλία της ξένης ή της μητρικής γλώσσας έως και σήμερα.
- Ο Η/Υ θεωρείται **η υπομονετική μηχανή** για τη διδασκαλία και εξάσκηση των μαθητών
- **Πλεονεκτήματα:** διευκόλυνση διδάσκοντα, δυνατότητα αυτοδιδασκαλίας, παραστατικότητα κ.ά.

3. Επικοινωνιακή Προσέγγιση

- Θεωρία της γλώσσας: **Αμφισβήτηση του δομισμού** (δεκαετίες 1970 και 1980)
- **Chomsky**: καθολική γραμματική, «γλωσσική ικανότητα»=γνώση και κατάκτηση γλωσσικού συστήματος
- **Halliday**: έμφαση στο κείμενο, συγκεκριμένο (context) και στις ιδιαιτερότητες του σχολικού λόγου, διδασκαλία με βάση τα κειμενικά είδη (Αυστραλία)
- **Hymes**: «επικοινωνιακή ικανότητα», κατοχή γλωσσικού συστήματος-περιστάσεις επικοινωνίας
- **Vygotsky**: ΖΕΑ (ζώνη επικείμενης ανάπτυξης, zone of proximal development). Ο μαθητής προχωρεί σταδιακά από μια «ζώνη» γνώσεων στην επόμενη. Εξατομικευμένη στήριξη και φθίνουσα καθοδήγηση
- **Bruner**: (υποβοηθούμενη ανακάλυψη γνώσης-σκαλωσιά (scaffolding))

Μεθοδολογικές προσεγγίσεις

- Νέα δεδομένα στη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος με την επικοινωνιακή προσέγγιση
- Η γλώσσα θεωρείται ενιαίο σύνολο
- Η γλωσσική ανάπτυξη εξυπηρετεί επικοινωνιακές ανάγκες
- Έμφαση στην παραγωγή και κατανόηση αυθεντικών κειμένων

1. Ολιστική αντίληψη για τη γλώσσα (Whole language):

- Το κίνημα πήρε την ονομασία του από τη γλώσσα, την οποία εκλαμβάνει ως αρραγές σύνολο και έτσι διδάσκεται, σε αντίθεση με τις πρακτικές διδασκαλίας, στα πλαίσια των οποίων η γλώσσα κατακερματίζεται.
- Υιοθετεί τις κονστρουκτιβιστικές απόψεις του Piaget, τη μάθηση μέσω συμμετοχής (learning by doing) του Dewey και την κοινωνικοπολιτισμική θεωρία του Vygotsky
- Halliday: η γλώσσα αξιοποιείται για την εξυπηρέτηση κοινωνικολειτουργικών αναγκών και η γλωσσική ανάπτυξη σχετίζεται με την ανάγκη του παιδιού για επικοινωνία

2. Το γράψιμο ως διαδικασία (Process writing)

- Προτεραιότητα η **διαδικασία** παραγωγής του γραπτού λόγου και **όχι το τελικό γραπτό προϊόν**
- Η επιστημονική κοινότητα στρέφει το ενδιαφέρον της στο μαθητή ως **γράφοντα** και εξετάζει τις ιδιαιτερότητες και δυσκολίες που αντιμετωπίζει
- Οι μαθητές, επειδή δεν έχουν αναπτύξει μεταγνωστικές δεξιότητες, **έχουν ανάγκη από βοήθεια**, η οποία είναι περισσότερο αποτελεσματική κατά τη διάρκεια παραγωγής λόγου
- Πρέπει να δίνεται η ευκαιρία στους μαθητές με κατάλληλες οδηγίες να **βελτιώνουν το κείμενό τους**
- Το γράψιμο είναι **δυναμική διαδικασία**

Η θέση των Τ.Π.Ε. στη γλωσσική διδασκαλία σύμφωνα με την επικοινωνιακή προσέγγιση

- Ο υπολογιστής θεωρείται πλέον ως μέσο εργασίας
- Αποτελεί ένα περιβάλλον που διευκολύνει την αναζήτηση και τον πειραματισμό κατά το γράψιμο, τη συνεργατική μάθηση, τη δημιουργία πραγματικών περιστάσεων επικοινωνίας εντός και εκτός σχολείου, στο πλαίσιο της προώθησης της κοινωνικής διάστασης της μάθησης και της γλώσσας.

Η θέση των Τ.Π.Ε. στη γλωσσική διδασκαλία σύμφωνα με την επικοινωνιακή προσέγγιση

- Χρησιμοποιούνται τα προγράμματα επεξεργασίας κειμένου, το υπερκείμενο κ.ά (Το υπερκείμενο είναι μια έννοια που σχετίζεται με τον υπολογιστή. Αναφέρεται στο σύστημα που επιτρέπει τη **σύνδεση μεταξύ τμημάτων κειμένων**, το οποίο επιτρέπει στο χρήστη να έχει **πρόσβαση** στις πληροφορίες μέσω σχετικών αντικειμένων αντί διαδοχικά)
- Το λογισμικό διακρίνεται σε:
  - 1. **Λογισμικό** που παρέχει στήριξη στον μαθητή κατά την **παραγωγή** λόγου
  - 2. **Λογισμικό** που **δεν είναι σχεδιασμένο** για εκπαιδευτικούς σκοπούς (Προγράμματα Επεξεργασίας Κειμένου και χρήσης των υπηρεσιών του Διαδικτύου)
  - 3. Λογισμικό που **αξιοποιεί τα πολυμέσα** και το υπερκείμενο
  - 4. Λογισμικό που **αξιοποιεί τα Σώματα Κειμένων** και τα ηλεκτρονικά λεξικά

4. Πρόσφατες Εξελίξεις στη Γλωσσική Διδασκαλία

- Οι δύο προσεγγίσεις Whole language και Process writing θεωρήθηκε ότι υποβάθμισαν την ενασχόληση με την ίδια τη γλώσσα
- Από το 1980 και μετά θεωρείται ότι η κατάκτηση της γλώσσας μπορεί να επιτευχθεί αποτελεσματικότερα με την καλύτερη γνώση της γλώσσας ως συστήματος και μέσου επικοινωνίας
- Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 επισημαίνονται τρεις αναζητήσεις στο χώρο της γλωσσικής διδασκαλίας:
  1. εστίαση στη διδασκαλία των κειμενικών ειδών,
  2. κριτική οπτική και
  3. κίνημα πολυγραμματισμών

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

- Στροφή στη διδασκαλία κειμενικών ειδών
- Σχολικός λόγος, κειμενική ποικιλότητα, καταγραφή κειμενικών ειδών, διδασκαλία γλώσσας κάθε διδακτικού αντικειμένου κ.ά.
- Κριτική Γλωσσολογία: Κρίνεται απαραίτητη η διδασκαλία της γραμματικής, για να αποκτήσουν οι μαθητές κριτική ικανότητα

Γραμματισμός

- Ο γραμματισμός αποτελεί ένα σχετικά νέο όρο στο ελληνικό λεξιλόγιο και, ενώ περιλαμβάνει την έννοια του αλφαριθμητισμού, είναι ευρύτερος από αυτόν.
- Πρόκειται για μετάφραση του αγγλικού όρου literacy, που έχει επίσης αποδοθεί στην ελληνική γλώσσα ως εγγραμματοσύνη και ο οποίος **δεν αναφέρεται απλά στην ικανότητα για ανάγνωση και γραφή.**
- Η έννοια "γραμματισμός" αφορά τη **δυνατότητα του ατόμου να λειτουργεί αποτελεσματικά σε διάφορα περιβάλλοντα** και καταστάσεις **επικοινωνίας, χρησιμοποιώντας** κείμενα **γραφτού** και **προφορικού** λόγου, καθώς επίσης και **μη γλωσσικά** κείμενα (λ.χ. εικόνες, σχεδιαγράμματα, χάρτες κλπ.).

Γραμματισμός

- Ο σχολικός γραμματισμός έχει παραδοσιακά συνδεθεί με τη **διδασκαλία ανάγνωσης και γραφής**, καθώς και με την **ανάπτυξη γνωστικών δεξιοτήτων**, όπως είναι η καλλιέργεια της λογικής σκέψης, η κατανόηση γραμματικών κανόνων, η ικανότητα διαχείρισης αφηρημένων εννοιών και υποθετικών ερωτήσεων, η ανάπτυξη επικοινωνιακών και άλλων διανοητικών δεξιοτήτων.

Γραμματισμός

- Πρέπει βεβαίως να τονιστεί ότι η ίδια η μορφή του **σχολικού γραμματισμού** μεταβάλλεται, καθώς οι κοινωνικές ανάγκες **αλλάζουν** με γρήγορο ρυθμό.
- Για παράδειγμα, η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών στη ζωή μας απαιτεί πλέον την **ανάπτυξη δεξιοτήτων γραμματισμού** στις νέες τεχνολογίες.
- Όπως επισημαίνουν οι Aronowitz & DiFazio (1994), η εισαγωγή των νέων αυτών μορφών γραμματισμού έχει επιφέρει σημαντικές **αλλαγές στην ίδια την κατανόηση του σχολικού γραμματισμού**, όπως αυτή είχε προσεγγιστεί μέχρι πρόσφατα, καθώς και στις παραδοσιακές απόψεις για τις μορφές του.
- Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η διαρκώς αυξανόμενη χρήση προηγμένης τεχνολογίας απαιτεί εξειδικευμένες δεξιότητες γραμματισμού.

Γραμματισμός

- Τα είδη **κοινωνικού γραμματισμού** που απαιτούνται από τα μέλη των σύγχρονων κοινωνιών, για να είναι παραγωγικά στην ιδιωτική, την κοινωνική και την επαγγελματική τους ζωή αυξάνονται με πολύ γοργούς ρυθμούς, καθώς συνεχώς αυξάνονται οι ανάγκες για κατανόηση και παραγωγή διαφορετικών ειδών κειμένων.
- Η παραγωγή και κατανόηση **διαφορετικών ειδών λόγου** και κειμένων προϋποθέτει εξοικείωση με το συγκεκριμένο είδος κειμένων, με τους τρόπους γραφής τους και, γενικότερα, γνώση των τρόπων παραγωγής, διακίνησης αλλά και προσέγγισης αυτών των κειμένων.
- Συνεπάγεται ότι διαφορετικού είδους κείμενα απαιτούν για την κατανόησή τους τόσο διαφορετικές τεχνικές "ανάγνωσης" όσο και κατανόηση του συγκεκριμένου τους πλαισίου.
- απαιτούν δηλαδή διαφορετικού είδους γραμματισμό, όπως άλλωστε και η παραγωγή διαφορετικού είδους μονοτροπικών ή πολυτροπικών κειμένων.

Γραμματισμός

- Η έννοια των πολυγραμματισμών υποδηλώνει **την ποικιλία των μορφών κειμένου** που έχουν σχέση με τις τεχνολογίες της πληροφορίας και των πολυμέσων, αλλά και την ποικιλία μορφών κειμένου που παράγονται μέσα σε μια πολύγλωσση και πολυπολιτισμική κοινωνία.
- Δηλώνει τη γλωσσική πολυμορφία τόσο σε **γεωγραφικό** όσο και σε **κοινωνικό** επίπεδο.
- Η **κοινωνική ενδυνάμωση μαθητών** είναι επίσης ανάμεσα στις βασικές επιδιώξεις μιας νέας προσέγγισης για τη γλωσσική αγωγή που έχει ως κεντρικό άξονα την έννοια των πολυγραμματισμών (multiliteracies).

Πολυτροπικότητα-Μονοτροπικότητα

- Το νέο πολιτισμικό τοπίο που προέκυψε την τελευταία δεκαετία στις δυτικού τύπου κοινωνίες είναι αυτό που ανάγκασε τους επιστήμονες να εισαγάγουν στο λεξιλόγιό τους δύο νέους όρους και να μιλήσουν για **πολυτροπικότητα και μονοτροπικότητα**.
- Με τον πρώτο όρο νοείται η **μορφή παρουσίασης ενός πολιτισμικού προϊόντος, στο οποίο περιέχονται και συνδυάζονται περισσότεροι από έναν σημειωτικοί τρόποι (modes)**, ενώ με **το δεύτερο νοείται η μορφή παρουσίασης ενός πολιτισμικού προϊόντος, στο οποίο περιέχεται μόνο ένας σημειωτικός τρόπος**.
- Οι σημειωτικοί τρόποι που μπορούν να συνδυάζονται σε ένα κείμενο είναι ο *γραπτός λόγος, ο προφορικός λόγος, η εικόνα, η φωτογραφία, το σχέδιο, το σχεδιάγραμμα, το χρώμα, η γραμματοσειρά, η κινούμενη εικόνα, η μουσική, ο ήχος, ο ρυθμός, οι χειρονομίες*.

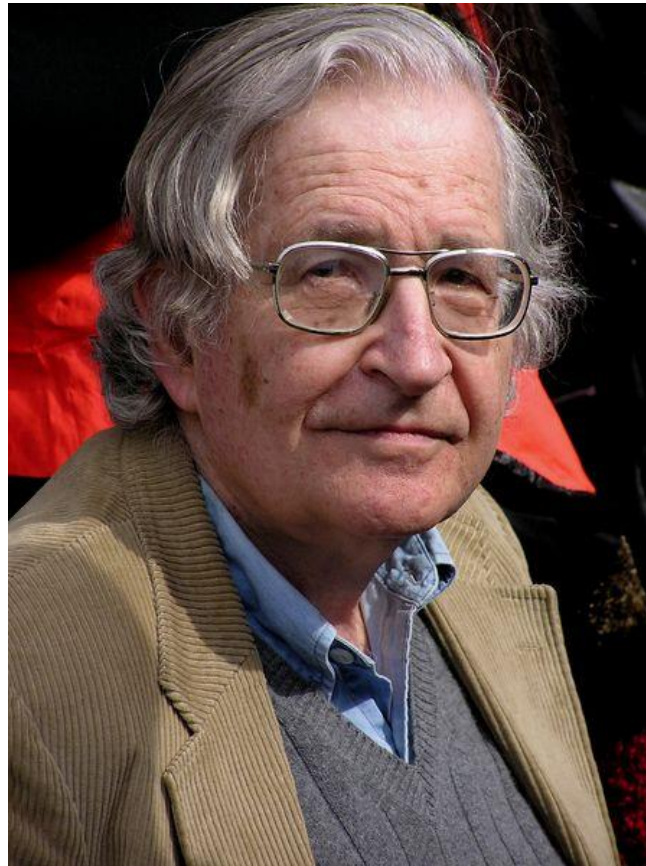

Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ Τ.Π.Ε. ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

- **Μεταβάλλονται** και **ανανεώνονται** τα κειμενικά και επικοινωνιακά δεδομένα.
- **Αναδεικνύονται** νέες μορφές κειμενικότητας (π.χ. υπερκείμενο, ποικίλες μορφές ιστοσελίδων, κ.ά.)
- **Συστηματική** χρήση Σωμάτων Κειμένων
- Διδακτική **αξιοποίηση** των **υπηρεσιών** του διαδικτύου στη γλωσσική διδασκαλία
- Οι δυνατότητες των νέων μέσων μπορούν να αξιοποιηθούν για την υιοθέτηση της **ανακαλυπτικής** και **διερευνητικής** μάθησης στη διδασκαλία της γλώσσας.

Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ Τ.Π.Ε. ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

- Επιπλέον, οι Τ.Π.Ε. μπορούν να δημιουργήσουν τις συνθήκες για την **υλοποίηση των σύγχρονων γλωσσοδιδακτικών αντιλήψεων** που υποστηρίζουν την κατάκτηση της γλώσσας σε **συνεργατικά** περιβάλλοντα, υπογραμμίζοντας τον **κοινωνικό** χαρακτήρα της. Η κατάλληλη αξιοποίηση των προγραμμάτων παραγωγής ψηφιακού κειμένου μπορεί να συμβάλλει στη **συνεργατική παραγωγή** γραπτού λόγου.
- Επιπλέον, λόγω του περιορισμένου αριθμού υπολογιστών που υπάρχουν συνήθως στα σχολικά εργαστήρια, οι μαθητές εργάζονται ανά δύο ή τρεις σε κάθε σταθμό εργασίας, γεγονός που επίσης δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για **συνεργασία**. **Η παραγωγή συλλογικών κειμένων**, άλλωστε, μπορεί να πραγματοποιηθεί και μεταξύ ατόμων ή ομάδων που δε βρίσκονται στον ίδιο φυσικό χώρο, με την **εκμετάλλευση των δυνατοτήτων του Διαδικτύου για επικοινωνία μεταξύ μαθητών, και συστηματική ανταλλαγή υλικού**.

Noam Chomsky (1928~)

- https://m.youtube.com/watch?fbclid=IwAR0DwTPNy9V8okETQEh5Xgy09HNio_328wweBS6O2wvxqc0Ne1lpXSlOSjs&v=uKYDu6q3mjpg&feature=youtu.be

Noam Chomsky

- Η επιστήμη της γλωσσολογίας, αν και όχι τόσο διαδεδομένη, έχει έναν δικό της σταρ: τον Noam Chomsky! Ό, τι είναι ο Αϊνστάιν για τη Φυσική, είναι για τη γλωσσολογία ο Τσόμσκι!
- Οι περισσότεροι βέβαια ίσως τον γνωρίζουν για τις πολιτικές του ανησυχίες και τις κοινωνιολογικές του αναλύσεις. Βασική του ιδιότητα ωστόσο είναι αυτή του γλωσσολόγου. Φέρει μάλιστα τον τιμητικό τίτλο του «πατέρα της σύγχρονης γλωσσολογίας»
- Ο Τσόμσκι το 1957 γράφει το βιβλίο «**Συντακτικές Δομές**» και εισάγει στη γλωσσολογία τη θεωρία της «**γενετικής-μετασχηματιστικής γραμματικής**».
- Παρατήρησε λοιπόν ότι ο άνθρωπος έχει την έμφυτη ικανότητα να παράγει και να κατανοεί αμέτρητο αριθμό προτάσεων και μάλιστα προτάσεων που δεν έχουν ξανά παραχθεί. Για παράδειγμα η πρόταση «Ένας τοσοδούλης ιπτάμενος δίσκος προσγειώθηκε στο κεφάλι της Άννας Βίση» είναι μάλλον (!) **μια πρόταση που δεν έχει ξαναειπωθεί ποτέ.**

- Κατέληξε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι όλες οι φυσικές γλώσσες, **παρά την τυπολογική τους ποικιλία**, έχουν **γλωσσικές δομές που είναι καθολικές** και υπακούουν σε **συγκεκριμένους περιορισμούς**. Μιλάει δηλαδή για μια **«Καθολική Γραμματική»** που ισχύει για όλους τους ομιλητές των γλωσσών και η οποία καθιστά κάθε παιδί ικανό να μάθει την πρώτη γλώσσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα.
- Η θεωρία του βέβαια **δεν αποτελεί κανόνα για τους γλωσσολόγους**, αλλά σημαντικό κεφάλαιο. Ο ίδιος μάλιστα **τη «δουλεύει» ακόμα μαζί με τους φοιτητές και συνεργάτες του**. Κι ενώ οι περισσότεροι πίνουν νερό στο όνομά του, υπάρχει μια **μερίδα που τον αμφισβητεί και τον επικρίνει** (όχι μόνο για τα της γλωσσολογίας!). Όπως και να το κάνουμε, είναι και **μια διανοούμενη διασημότητα! Φυσικό να γεννά μίσση και πάθη**

Noam Chomsky (1928~)

- Ο Chomsky είναι ο εισηγητής της **γενετικής-μετασχηματιστικής γραμματικής (ΓΜΣ)**, την οποία υποστήριξε κυρίως με το ριζοσπαστικό γλωσσολογικό του σύγγραμμα "Συντακτικές Δομές" του 1957.
- Η γενετική θεωρία του για τη γλώσσα χαρακτηρίζεται από κάποιες **σταθερές παραδοχές** όπως η ικανότητα του ανθρώπου να παράγει και να **κατανοεί άπειρο, θεωρητικά, αριθμό προτάσεων**.
- Ο Chomsky αναφέρει ότι η **γλώσσα είναι έμφυτη** και μας οδηγεί βάσιμα στην υπόθεση για την ύπαρξη **γλωσσικών καθολικών, γενικευμένων δομών** και περιορισμών στους οποίους υπακούουν όλες οι φυσικές γλώσσες, παρά την μεγάλη ποικιλία τους.
- Η ύπαρξη μιας εγγενούς «Καθολικής Γραμματικής» καθιστά το **παιδί ικανό να μαθαίνει τη μητρική του γλώσσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα, παρά την αποσπασματικότητα των δεδομένων** τα οποία προσλαμβάνει ο άνθρωπος στα πρώτα χρόνια της ζωής του

Noam Chomsky

- Ο Chomsky **αμφισβήτησε τη συμπεριφοριστική θεωρία** για τη γλωσσική κατάκτηση και προώθησε ένα **φορμαλιστικό πρότυπο περιγραφής και ανάλυσης της γλώσσας**, κυρίως στον τομέα της σύνταξης.
- Ο τρόπος με τον οποίο ο Chomsky απέδωσε φορμαλιστικά τη γλωσσική ικανότητα εξηγεί επαρκώς τη λεγόμενη "**γλωσσική δημιουργικότητα**", βασική ιδιότητα των φυσικών γλωσσών: με έναν πεπερασμένο αριθμό κανόνων και ένα συγκεκριμένο σύνολο γλωσσικών μονάδων (φωνολογικών και λεξικών), οι άνθρωποι έχουν την ικανότητα να παραγάγουν και να αντιληφθούν άπειρο πλήθος προτάσεων στις οποίες συμπεριλαμβάνονται προτάσεις που ποτέ ξανά δεν έχουν παραχθεί.

Μετασχηματιστική Γραμματική

- Στις "Συντακτικές Δομές" ο Chomsky εισάγει την έννοια της "μετασχηματιστικής γραμματικής".
- Θέτει ως σκοπό της γραμματικής την πρόβλεψη όλων των γραμματικών, δηλαδή σωστά σχηματισμένων, προτάσεων μιας γλώσσας και μόνον αυτών.
- Ακόμη, πιστεύει πως είναι δυνατή η απεριόριστη παρεμβολή άλλων δομών μεταξύ δύο αλληλεξαρτώμενων συστατικών, ενώ ένα γραμμικό πρότυπο εξηγεί την αλληλεξάρτηση μόνο συνεχόμενων συστατικών.
- Έτσι, επιχειρηματολογεί υπέρ της άποψης ότι η πρόταση έχει ιεραρχική δομή, η οποία μπορεί να αναπαρασταθεί στο πλαίσιο των γραμματικών φραστικής δομής.
- Οι κανόνες φραστικής δομής προσφέρουν το πλεονέκτημα της "αναδρομής", δηλαδή, της ιδιότητας των κανόνων να μπορούν να εφαρμόζονται απεριόριστα.

Γλωσσικά Καθολικά

«Σύμφωνα με τον Chomsky, ένας Αρειανός επισκέπτης, θα συμπέρανε σίγουρα ότι πέρα από τα αμοιβαία ακατάληπτα λεξιλόγια, οι Γήινοι μιλούν μια απλή γλώσσα.» (Pinker:1994)

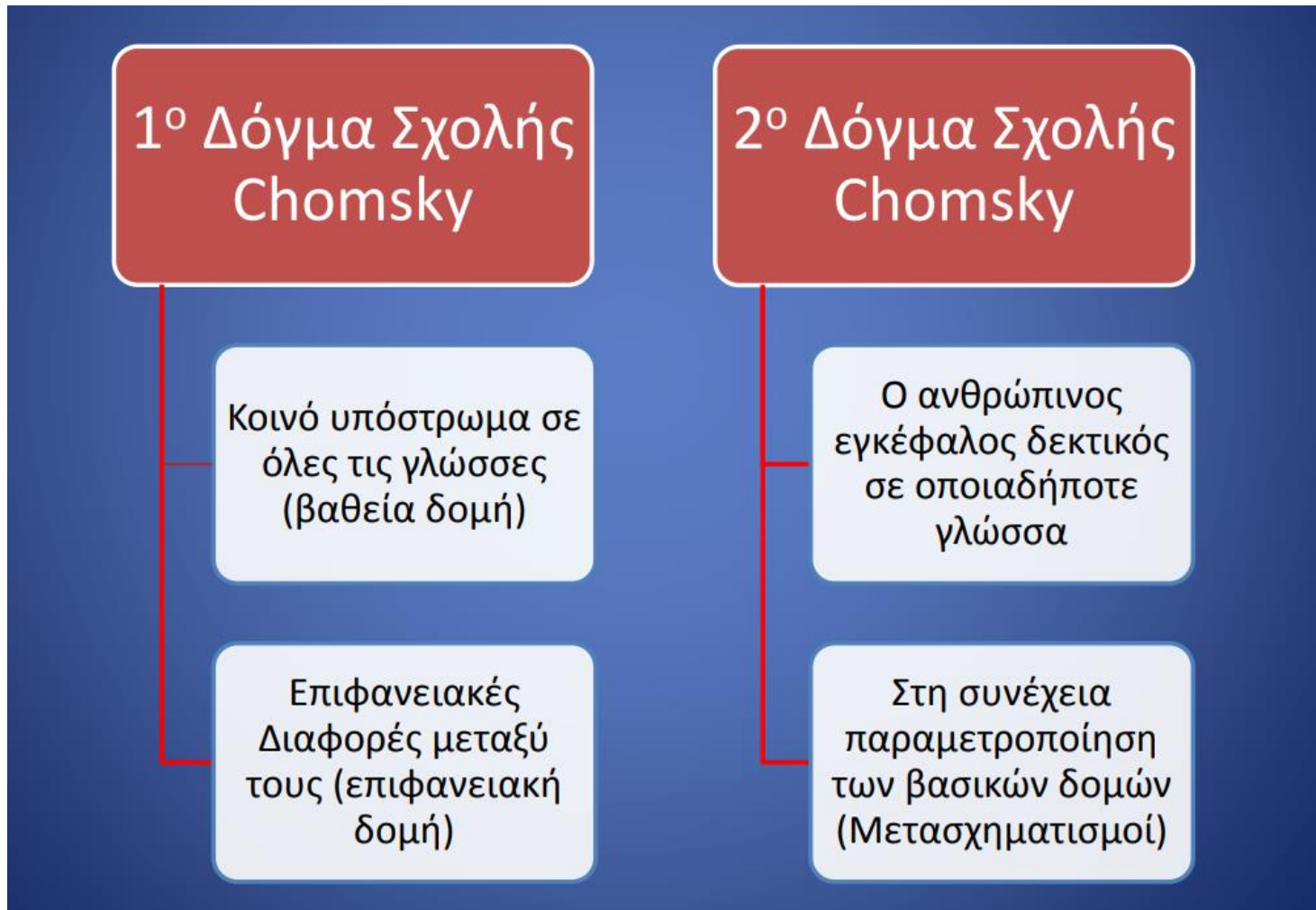
Γλωσσικά Καθολικά

*«Εμπειρικά διαπιστωμένες γενικεύσεις,
που περιγράφουν συστηματικές
κατανομές, για συγκεκριμένα
γραμματικά φαινόμενα στις γλώσσες
του κόσμου.» (Christofaro:2010)*

Γλωσσικά καθολικά (προέλευση)

Γενετιστές και Γνωσιακή Επιστήμη

Υπόθεση Καθολικής Γραμματικής

- Chomsky :
- Τα παιδιά καταφέρνουν να κατακτήσουν τη μητρική τους γλώσσα επειδή γεννιούνται με ένα πλούσιο σύστημα γλωσσικής γνώσης (**ενδιάθετη γλωσσική γνώση / inborn human knowledge**) που τους επιτρέπει να οδηγούνται σε σωστά συμπεράσματα σχετικά με τη φύση των κανόνων της γλώσσας τους από πολύ φτωχά και ελλιπή δεδομένα.
- Αυτή η ενδιάθετη γλωσσική γνώση ονομάζεται **Καθολική Γραμματική**

Υπόθεση Καθολικής Γραμματικής

- **Επιχειρήματα:**
- Η διαδικασία της γλωσσικής κατάκτησης είναι **εξαιρετικά ομοιογενής** , παρά το ότι οι γλώσσες διαφέρουν μεταξύ τους.
- **Κανένας άνθρωπος δεν είναι γενετικά προδιατεθειμένος** να μάθει μια γλώσσα γρηγορότερα από τους άλλους.
- Η ανάλυση των γλωσσικών διαφορών έχει δείξει ότι είναι **περιορισμένες και προβλέψιμες** .
- Με βάση την Καθολική Γραμματική μπορούμε να ορίσουμε **το σύνολο των πιθανών φυσικών γλωσσών** (τι είδους γλώσσες περιμένουμε να βρούμε, ποια φαινόμενα μπορούν να υπάρχουν σε μία φυσική γλώσσα και ποια όχι).

Αρχές και Παράμετροι

- Υπολογίζεται ότι σήμερα μιλιούνται περίπου 6.000-7.000 γλώσσες (σύμφωνα με τον κατάλογο Ethnologue, ο ακριβής αριθμός των γλωσσών που είναι γνωστές σήμερα είναι 6909, πολλές από τις οποίες, ωστόσο, είναι υπό εξαφάνιση).
- Εάν ο άνθρωπος είναι **γενετικά προκαθορισμένος** για γλώσσα, τότε θα πρέπει οι γλώσσες να έχουν περισσότερα κοινά στοιχεία από όσα νομίζουμε.
- Η συγκριτική μελέτη των γλωσσών έχει δείξει ότι:
- Υπάρχουν χαρακτηριστικά που είναι **κοινά** και **δεν διαφοροποιούνται** από γλώσσα σε γλώσσα.
- Υπάρχουν χαρακτηριστικά ως προς τα οποία οι γλώσσες **διαφοροποιούνται μεταξύ τους**.

Αρχές και Παράμετροι

Κοινά χαρακτηριστικά:

Ιεραρχική δόμηση των συστατικών. Οι κανόνες ορίζουν όχι μόνο τι προηγείται και τι ακολουθεί αλλά και τι περιέχεται σε τι.

Λόγω της ιεραρχικής δόμησης έχουμε **δομικές αμφισημίες**:

Ο Πέτρος είδε την κοπέλα με τα κιάλια

α. Ο Πέτρος είδε [την κοπέλα] [με τα κιάλια]

-Πώς την είδε; -Την είδε με τα κιάλια

β. Ο Πέτρος είδε [την κοπέλα με τα κιάλια]

-Ποια είδε; -Την κοπέλα με τα κιάλια

Αρχές και Παράμετροι

Κοινά χαρακτηριστικά:

Επαναδρομή: μια πρόταση μπορεί να επεκτείνεται στο άπειρο με τη συνεχή επανάληψη του ίδιου κανόνα.

α. Η Μαρία είπε ότι ο Γιάννης είπε ότι ο Κώστας είπε ότι η Κατερίνα είπε ότι.....

β. Η Μαρία έβηξε και ξαναέβηξε και ξαναέβηξε και ξαναέβηξε.....

γ. Είδα τον Πέτρο και την Μαρία και τον Γιώργο και την Κατερίνα και....

δ. Ένα βάζο μεγάλο, διάφανο, κινέζικο, ακριβό, πολύχρωμο...

Αρχές και Παράμετροι

- **Κοινά χαρακτηριστικά:**
- Σε όλες τις γλώσσες τα ρήματα έχουν υποχρεωτικά ένα και μόνο συντακτικό Υποκείμενο
- Τα αντικείμενα/συμπληρώματα μπορεί να είναι:

-Κανένα: Ο Γιάννης περπάτησε

-Ένα προαιρετικό: Ο Γιάννης έφαγε (το μήλο)

-Ένα υποχρεωτικό: Ο Γιάννης καταβρόχθισε το μήλο

-Δύο: Ο Γιάννης έστειλε της Μαρίας το γράμμα

Ο Γιάννης έβαλε τα βιβλία στα ράφια

Ο Γιάννης άλειψε το ψωμί με βούτυρο

Αρχές και Παράμετροι

- Κοινά χαρακτηριστικά:
- Σε όλες τις γλώσσες όταν το ρήμα δηλώνει γεγονός/δράση/αλλαγή, το πρόσωπο που δρά, ο δράστης, και η αιτία εκφράζονται συντακτικά σαν Υποκείμενο και το πρόσωπο ή πράγμα που επηρεάζεται από την ενέργεια, το θέμα εκφράζεται συντακτικά σαν αντικείμενο στη μεταβατική πρόταση:
- α. Ο Γιάννης έσπασε το τζάμι
- β. Ο αέρας έσπασε το τζάμι

Αρχές και παράμετροι

Γλωσσικές διαφορές:

Οι γλώσσες βέβαια παρουσιάζουν και διαφορές:

- α. Ο Γιάννης είδε την Μαρία *Ελληνικά*
- β. John saw Mary *Αγγλικά*
- γ. Shigeru-ga Kazuko-o mita *Ιαπωνικά*
- Shigeru-ONOM Kazuko-AIT είδε
- 'Ο Shigeru είδε την Kazuko'

Αρχές και παράμετροι

- Γλωσσικές Διαφορές:

- Στη σειρά των όρων Υ(ποκείμενο)-Ρ(ήμα)- Αντικείμενο:

- 1) ΥΡΑ (π.χ. Αγγλικά, Γαλλικά)
- 2) ΥΑΡ (π.χ. Τούρκικα, Ιαπωνικά)
- 3) ΡΥΑ (π.χ. Ιρλανδικά, Αραβικά)
- 4) ΡΑΥ (π.χ. Malagasy **πολύ πιο σπάνιο**)
- 5) ΑΥΡ **δεν απαντά (ή σχεδόν δεν απαντά)**
- 6) ΑΡΥ **δεν απαντά (ή σχεδόν δεν απαντά)**

Αρχές και παράμετροι

ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ

1. Συγκολλητικές γλώσσες
  2. Απομονωτικές γλώσσες
  3. Πολυσυνθετικές γλώσσες
  4. Κλιτές γλώσσες
- **Συγκολλητικές γλώσσες** ♦ Έχουν **εξαρτημένες μορφές** που συγκολλούνται για να σχηματίσουν λέξεις. Όταν γίνεται συγκόλληση η ρίζα των λέξεων δεν αλλάζει. Τα μορφήματα συνήθως μπαίνουν στο τέλος των λέξεων (π.χ. Τουρκική)
  - **Απομονωτικές γλώσσες**: Δεν έχουν εξαρτημένες μορφές, δηλαδή **κάθε λέξη αποτελείται από μια συλλαβή**. Δεν απαντούν στο λόγο παρά μόνο ως τμήματα των λέξεων. Οι **λέξεις δεν κλίνονται, πάντα βρίσκονται σε μορφή «θέμα/ρίζα»**. Στον προφορικό λόγο, για να διακρίνονται λέξεις που μοιάζουν μεταξύ τους, χρησιμοποιείται ένα **πλούσιο σύστημα τονισμού**. (π.χ. Κινεζική)

Αρχές και παράμετροι

- **Πολυσυνθετικές γλώσσες** ♦ Ολόκληρες προτάσεις αποτελούνται από μια λέξη. Ακόμη και το αντικείμενο ενσωματώνεται μέσα στη λέξη. (π.χ. Γλώσσες των Εσκιμώων)
- **Κλιτές γλώσσες** ♦ Χαρακτηρίζονται από μεγάλη χρήση γλωσσικών μορφημάτων που εκφράζουν ταυτοχρόνως πολλές μορφοσυντακτικές κατηγορίες. Όταν οι λέξεις **κλίνονται ο χαρακτήρας του θέματος μπορεί να μεταβάλλεται**, όπως κατά την κλίση των ρημάτων ανάλογα με το χρόνο ή την έγκλιση. Τα **μορφήματα** μπορούν να μπουν στην **αρχή**, **μέση** ή στο **τέλος** των λέξεων. (π.χ. Λατινογενείς γλώσσες, (Ισπανικά, Ιταλικά κλπ.), Αραβική, Ελληνική, Περσική...)

Αρχές και παράμετροι

- Γλωσσικές διαφορές:

- Στην λεγόμενη «Παράλειψη του Υποκειμένου», στη δυνατότητα δηλαδή να μην εκφράζεται φωνητικά το υποκείμενο:

- α. Έφυγε / Αυτός-ή έφυγε
- β. *Left / He/she left

Αρχές και παράμετροι

Ερμηνεία ομοιοτήτων και διαφορών:

Θεωρία των Αρχών και Παραμέτρων – Principles and Parameters Theory, (Chomsky & Lasnik 1993):

Η Καθολική Γραμματική αποτελείται από ένα σύστημα Αρχών και Παραμέτρων.

Αρχές: τα χαρακτηριστικά που είναι ενιαία και αδιαφοροποίητα σε όλες τις ανθρώπινες γλώσσες.

Παράμετροι: Αρχές που δεν είναι πλήρως καθορισμένες και επιτρέπουν εναλλακτικές δυνατότητες

Αρχές και παράμετροι

Παράδειγμα:

Όλες οι προτάσεις έχουν Υποκείμενο, κι' αυτό είναι μια **Αρχή** (λέγεται **Αρχή της Διευρυμένης Προβολής**).

Το αν το Υποκείμενο **προφέρεται υποχρεωτικά** σε κάθε πρόταση ή όχι είναι **Παράμετρος** .

Παράμετρος του Κενού Υποκειμένου , (Rizzi 1982)).
Μπορεί να ισχύει σε μια γλώσσα (τότε η Παράμετρος έχει θετική τιμή) ή όχι (τότε η Παράμετρος έχει αρνητική τιμή).

Αρχές και παράμετροι

- Ο ρόλος τους στην γλωσσική κατάκτηση:
- Το **αρχικό γλωσσικό στάδιο** του παιδιού συγκροτείται από τις **Αρχές**, ενώ δεν έχουν ρυθμιστεί ακόμη οι Παράμετροι, δεν έχει δηλ. καθοριστεί αν π.χ. η Παράμετρος του Κενού Υποκειμένου έχει θετική ή αρνητική τιμή.
- Οι Αρχές καθοδηγούν το παιδί σε μία σειρά από **αρχικές υποθέσεις** για το πώς μπορούν να αναλυθούν τα δεδομένα που ακούει.
- Κατά τη διαδικασία της κατάκτησης, το παιδί μαθαίνει το λεξικό της γλώσσας του και ταυτόχρονα **ρυθμίζει τις Παραμέτρους** της με βάση τα δεδομένα της γλώσσας που μιλιέται στο περιβάλλον του.
- Όταν **θα ρυθμίσει το σύνολο των Παραμέτρων της γλώσσας του**, τότε θα έχει φτάσει να συγκροτήσει την ειδική γραμματική της, θα έχει περάσει δηλαδή από το αρχικό στο τελικό γλωσσικό στάδιο.

Αρχές και παράμετροι

- Ο ρόλος τους στη γλωσσική κατάκτηση:
- **Παράδειγμα** : είδαμε ότι οι σειρές ΥΡΑ, ΥΑΡ, ΡΥΑ και ΡΑΥ απαντούν στις γλώσσες ενώ οι ΑΥΡ και ΑΡΥ όχι.
- Ας υποθέσουμε ότι μόνο οι 4 από τις 6 σειρές προβλέπονται από την Καθολική Γραμματική.
- Τότε, ένα παιδί που ακούει “*Mommy loves Kirsten*” θα το αναλύσει ως ΥΡΑ και όχι ως ΑΡΥ. Καμία από τις άλλες σειρές δεν είναι συμβατή με τα δεδομένα.
- Έτσι, θα καταλήξει ότι η γλώσσα του είναι ΥΡΑ.

Γενετική Γραμματική

- Η γραμματική μίας γλώσσας είναι ένα σύνολο κανόνων και αρχών που χαρακτηρίζουν τις **ορθά σχηματισμένες προτάσεις** αυτής της γλώσσας.
- Η γραμματική **παράγει (generates)** τη γλώσσα, με την έννοια ότι το πεπερασμένο σύνολο αρχών και κανόνων μιας γλώσσας χρησιμοποιείται για την παραγωγή του απεριόριστου αριθμού όλων των σωστών προτάσεων που μπορούμε να εκφωνήσουμε και να κατανοήσουμε ως ομιλητές αυτής της γλώσσας.
- Ο επιστημονικός χώρος που ασχολείται με τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών της γενετικής γραμματικής λέγεται "γενετική γραμματική".
- Η φυσική γλώσσα παράγεται από **τυπικούς κανόνες**.

Η αρχή της κατηγορικότητας

- Ως αρχή της **γλωσσικής κατηγορικότητας** μπορούμε να αναγνωρίσουμε την ίσως πιο **πολυσυζητημένη θεωρητική περιγραφή του αντικειμένου της γλωσσολογίας** από τον Chomsky στο *Aspects of the theory of syntax* (1965: 3):

«Η γλωσσική θεωρία ασχολείται κυρίως με έναν **ιδανικό ομιλητή-ακροατή** σε μια ολότελα **ομοιογενή γλωσσική κοινότητα**, που γνωρίζει τη γλώσσα της **τέλεια** και είναι **ανεπηρέαστος** από τέτοιες γραμματικά μη σχετικές συνθήκες όπως περιορισμοί μνήμης, δυσκολίες συγκέντρωσης, αλλαγές προσοχής και ενδιαφέροντος και λάθη (τυχαία ή χαρακτηριστικά) όταν **εφαρμόζει τη γνώση της γλώσσας** του στην πραγματική επιτέλεση (*actual performance*)».

Noam Chomsky (1)

- Με τον όρο **γλωσσική ικανότητα** (linguistic competence) αναφέρεται στη **γνώση** που οι **ομιλητές/ακροατές** έχουν για τη γλώσσα τους, το σύστημα των **κανόνων** που έχουν αποκτήσει **ασυνείδητα** έτσι ώστε να μπορούν να **παράγουν** και να **κατανοούν** άπειρο αριθμό **σωστών** προτάσεων και ταυτόχρονα να αναγνωρίζουν και να **απορρίπτουν** αυτές που δεν ανταποκρίνονται στο γραμματικό τους σύστημα.
- Αντίθετα με τον όρο **γλωσσική επιτέλεση** (performance) ορίστηκε “η **πραγματική χρήση** της γλώσσας σε συγκεκριμένες καταστάσεις” (Chomsky 1965: 4) το σύνολο δηλ. των γλωσσικών **εκφωνημάτων** που παράγονται από τον ομιλητή συμπεριλαμβανομένων **πιθανών λαθών, δισταγμών** εκκίνησης της ομιλίας (false starts) και άλλων **προβλημάτων** που **δεν έχουν** σχέση με το αφηρημένο **σύστημα κανόνων**, αλλά μπορεί να οφείλονται σε διάφορους **μη γλωσσικούς παράγοντες** (κούραση, εκνευρισμός, κ.ά).

Noam Chomsky (2)

- Οι κανόνες στη **γενετική - μετασχηματιστική γραμματική** αποτελούν ένα σύνολο **τυπικών δηλώσεων αντιστοιχίας** μεταξύ γλωσσικών στοιχείων ή δομών που ορίζουν το **πως** θα **συνθέσουμε** ή θα **αποκωδικοποιήσουμε** **άπειρες ορθές προτάσεις** σε **φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό και σημασιολογικό επίπεδο**.

Γλωσσική ικανότητα

- Η ικανότητα του ανθρώπου να παράγει και να κατανοεί απεριόριστο αριθμό **νέων προτάσεων** χωρίς να έχει συνειδητή γνώση των κανόνων που του το επιτρέπουν αυτό. Αυτό ονομάζεται **δημιουργικότητα**.
- Η ικανότητα να διακρίνει ανάμεσα σε **γραμματικές** και **αντιγραμματικές** προτάσεις:

- (1) α. Δεν είπε λέξη
β. *Είπε λέξη

Τις αντιγραμματικές τις δηλώνουμε με αστερίσκο.

- Η ικανότητα να **ερμηνεύει** τις προτάσεις ανάλογα με την δομή τους:

- (2) α. Ο Γιάννης αγαπάει την Μαρία περισσότερο από τον Πέτρο
β. Ο Γιάννης αγαπάει την Μαρία περισσότερο απ' ό,τι τον Πέτρο
γ. Ο Γιάννης αγαπάει την Μαρία περισσότερο απ' ό,τι ο Πέτρος

- Η ικανότητα να αντιλαμβάνεται τις **σχέσεις** μεταξύ των γλωσσικών στοιχείων μιας πρότασης και τις **σχέσεις** μεταξύ προτάσεων.

Γλωσσικές Διαισθήσεις

- Η γλωσσική ικανότητα δεν είναι συνειδητή γνώση. Αποκαλύπτεται μέσα από την **παραγωγή**, την **αντίληψη** και κυρίως μέσα από την **ικανότητα** των ομιλητών να εκφέρουν **διαισθητικές** κρίσεις για τη **γραμματικότητα** ή την **ερμηνεία** μιας πρότασης (**Γλωσσικές Διαισθήσεις**)

α) Άχρωμες πράσινες ιδέες κοιμούνται μανιασμένα

β) Ιδέες κοιμούνται άχρωμες μανιασμένα πράσινες

Δημιουργικότητα

- Η ικανότητα του ομιλητή να παράγει και να κατανοεί προτάσεις που δεν έχει ξαναπεί ή ξανακούσει ποτέ.
- Η δυνατότητα επέκτασης κάθε πρότασης στο άπειρο:
  - *Ο Γιάννης κέρδισε*
  - *Η Μαρία άκουσε ότι ο Γιάννης κέρδισε*
  - *Η Μαρία χάρηκε που άκουσε ότι ο Γιάννης κέρδισε*
  - *Ο Πέτρος πιστεύει ότι η Μαρία χάρηκε που άκουσε ότι ο Γιάννης κέρδισε*
  - *Είπαν στις ειδήσεις ότι ο Πέτρος πιστεύει ότι η Μαρία χάρηκε που άκουσε ότι ο Γιάννης κέρδισε*

Η Γλώσσα δεν είναι μια λίστα προτάσεων/συμπεριφορών

- Είναι αδύνατο να ορίσουμε τη μεγαλύτερη δυνατή πρόταση: καθολικό χαρακτηριστικό της γλώσσας (Descartes, Humboldt, Chomsky).
- Η Δημιουργικότητα αποκαλύπτεται μέσα από τις γλωσσικές διαισθήσεις (κριτική στα Σώματα Δεδομένων).
- Η Δημιουργικότητα στη γλώσσα δείχνει ότι η γνώση της γλώσσας δεν μπορεί να είναι μια λίστα συμπεριφορών (κριτική στον Συμπεριφορισμό).

Η Γραμματική ως γενετικός μηχανισμός

- Αν μια γραμματική **ορίζει μια πρόταση ως γραμματική, τότε λέμε ότι η γραμματική "παράγει"** (generates) την πρόταση.
- Τέτοιου είδους γραμματικές ονομάζονται "γενετικές" (generative). Γραμματικές που παράγουν το σύνολο των προτάσεων μιας γλώσσας.
- Ο επιστημονικός χώρος που ασχολείται με τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών της γενετικής γραμματικής λέγεται "γενετική γραμματική".

Η σύσταση της γλωσσικής ικανότητας (1)

- Η **γλωσσική ικανότητα** και επομένως η γνώση της γλώσσας, κατά τον Chomsky (1980), βασίζεται σε τρεις υποκατηγορίες γνωστικών ικανοτήτων (βλ. σχήμα 3):
  - **γραμματική ικανότητα** (grammatical competence): η ικανότητα του φυσικού ομιλητή να **κατανοεί** και να συνδυάζει την **μορφή** (form) και τη **σημασία** (Chomsky 1980: 59)
  - **πραγματολογική ικανότητα** (pragmatic competence): η γνώση του φυσικού ομιλητή **των συμβάσεων** που του επιτρέπουν να χρησιμοποιεί **κατάλληλα** την γλώσσα ανάλογα με την κατάσταση **επικοινωνίας**. Με τα λόγια του Chomsky (1980: 224 - 225) “η πραγματολογική ικανότητα τοποθετεί τη γλώσσα **στο θεσμικό περιβάλλον της χρήσης της, συσχετίζοντας προθέσεις και σκοπούς με τα υπάρχοντα γλωσσικά μέσα**”.

Η σύσταση της γλωσσικής ικανότητας (2)

- **εννοιολογικό σύστημα** (conceptual system): η ικανότητα του φυσικού ομιλητή “να **αντιλαμβάνεται**, και να **κατηγοριοποιεί** και να **συμβολίζει**, ακόμα και να **συλλογίζεται** με ένα βασικό τρόπο” (Chomsky 1980: 55 κ.ε.). Αυτή η ικανότητα είναι περισσότερο “**πρωτόγονη**” σε σχέση με τη γραμματική ικανότητα και δεν περιορίζεται στους ανθρώπους. **Ο συνδυασμός, ωστόσο, της γραμματικής και εννοιολογικής ικανότητας είναι ο καθοριστικός παράγοντας της ανάπτυξης στον άνθρωπο του πιο μοναδικού χαρακτηριστικού του**, της ελεύθερης σκέψης (Chomsky 1982: 20).

γλώσσα και Γλώσσα

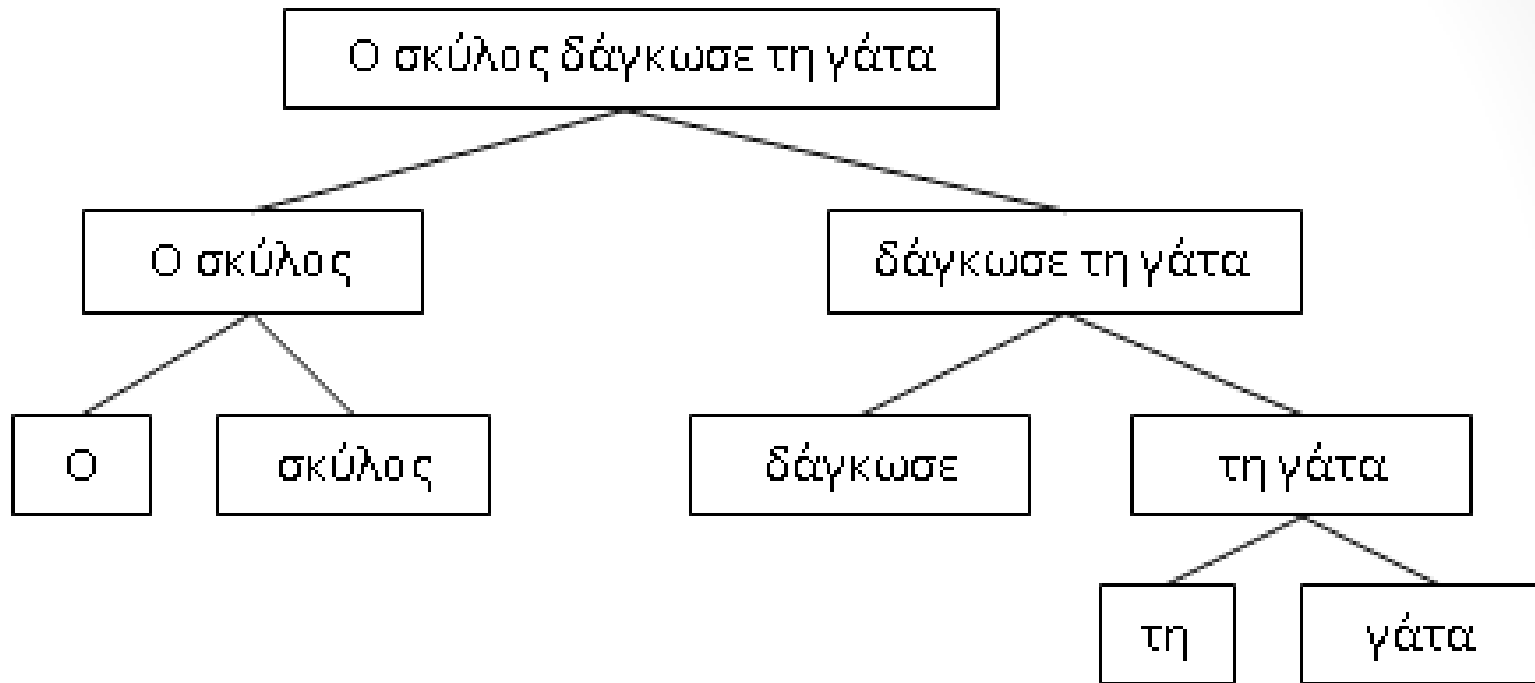
- **γλώσσα**: οι γλώσσες που μιλούν οι άνθρωποι, Αγγλικά, Ελληνικά, Ιαπωνικά.
- **Γλώσσα**: η ασυνείδητη γνώση των ομιλητών, η ικανότητα που έχουν να μιλήσουν (την οποιαδήποτε) γλώσσα.
- Η σύγχρονη γλωσσολογία ενδιαφέρεται να μελετήσει τη **Γλώσσα** (ως ικανότητα/ γνώση) που επιτρέπει στον άνθρωπο να μιλήσει μία οποιαδήποτε **γλώσσα** (ως έκδήλωση αυτής της ικανότητας).
- Ο Noam Chomsky, ο θεμελιωτής αυτής της προσέγγισης στη γλωσσολογία ονομάζει την **Γλώσσα** i(nternal)-language και την **γλώσσα** e(xternal)-language.

Κριτήρια αξιολόγησης των γραμματικών

- **Παρατηρητική Επάρκεια** (Observational Adequacy): Η επάρκεια μιας γραμματικής σε αυτό το επίπεδο επιτυγχάνεται όταν η γραμματική μπορεί να παράγει όλες τις προτάσεις ενός “σώματος κειμένου” (corpus), προβλέποντας ποιες από αυτές είναι “γραμματικές” (βλ.σημ.16).
- **Περιγραφική Επάρκεια** (Descriptive Adequacy): Η επάρκεια μιας γραμματικής σε αυτό το επίπεδο επιτυγχάνεται όταν η γραμματική είναι ήδη παρατηρητικά επαρκής και επιπλέον **μπορεί να περιγράψει την γλωσσική ικανότητα του ομιλητή**, όπως αυτή μπορεί να προσεγγιστεί από τις γλωσσικές του διαισθήσεις.

Κριτήρια αξιολόγησης των γραμματικών

- **Ερμηνευτική Επάρκεια** (Explanatory Adequacy): Η επάρκεια μιας γραμματικής σε αυτό το επίπεδο επιτυγχάνεται όταν η γραμματική είναι **ήδη παρατηρητικά και περιγραφικά επαρκής** και επιπλέον μπορεί να **επιλέξει μια περιγραφικά επαρκή γραμματική για κάθε φυσική γλώσσα βασιζόμενη σε καθολικές αρχές**.

Ανάλυση σε άμεσα συστατικά

Γραμματική Φραστικής Δομής (1)

Η ανάλυση **σε άμεσα συστατικά** μάς επιτρέπει να αποτυπώσουμε στη συντακτική μας περιγραφή την **ιεραρχική δομή** που υφίσταται μεταξύ των όρων μιας πρότασης, γεγονός που **δεν ήταν εφικτό με παλαιότερες παραδοσιακές μεθόδους συντακτικής ανάλυσης**. Έτσι έγινε εφικτό να **τυποποιηθούν οι συντακτικές σχέσεις** και να οδηγηθούμε σε συμβολισμό που μπορεί να τις **περιγράψει με γενικότητα**. Το αποτέλεσμα είναι η Γραμματική Φραστικής Δομής - ΓΦΔ (Phrase Structure Grammar). Τα κύρια χαρακτηριστικά μιας ΓΦΔ είναι:

- 1. Σύμβολα** που αντιπροσωπεύουν τις **γραμματικές κατηγορίες** των λέξεων της πρότασης (O= ουσιαστικό, P= ρήμα, Pr= Πρόθεση A= άρθρο κ.ο.κ).

Γραμματική Φραστικής Δομής (2)

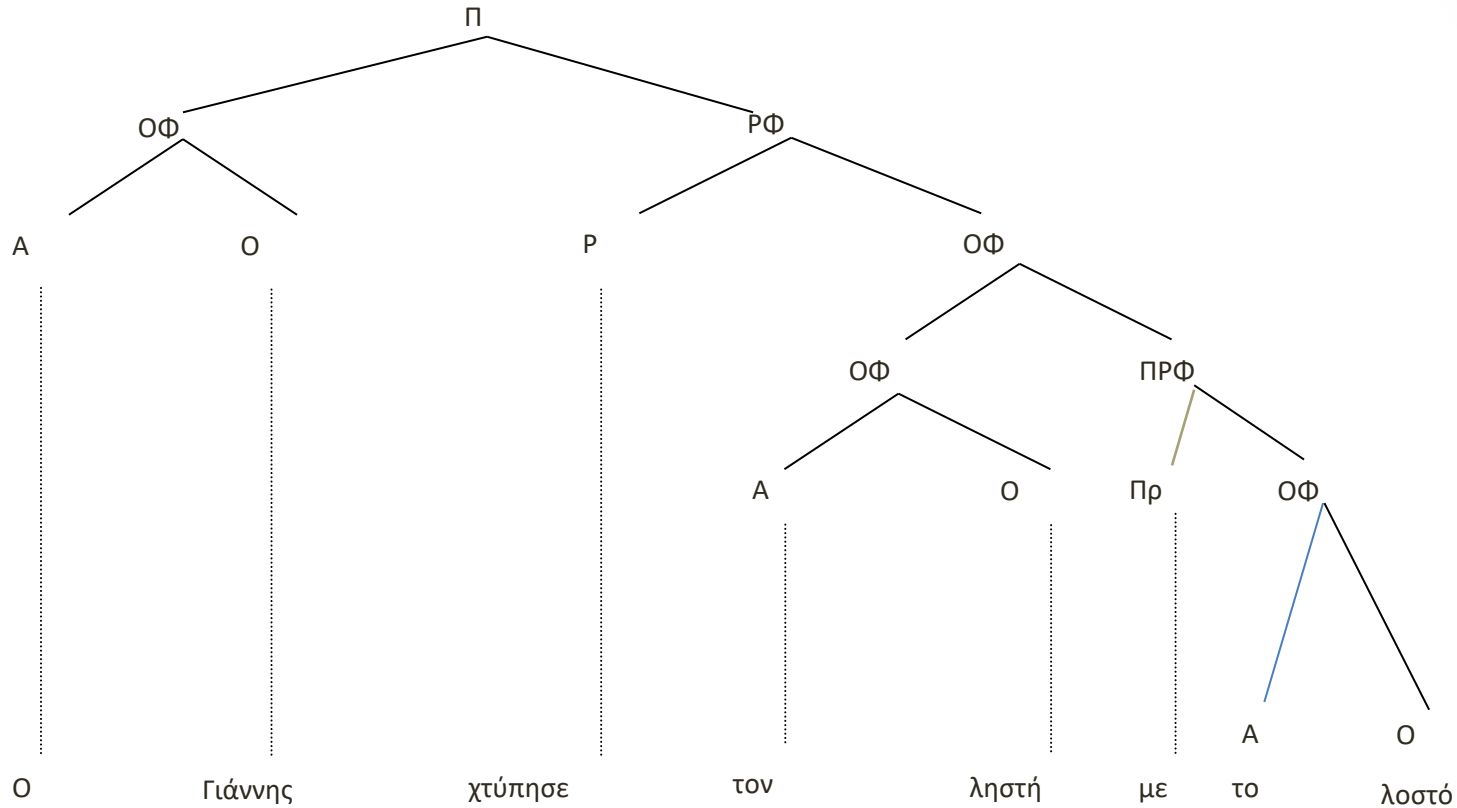
2. **Σύμβολα** που αντιπροσωπεύουν τις **φράσεις της πρότασης** (ΟΦ= ονοματική φράση, ΡΦ= ρηματική φράση, ΠρΦ= προθετική φράση κ.ο.κ.)
  3. **Σύμβολο** που αντιπροσωπεύει την **ίδια την πρόταση** (Π).
- **Κανόνες φραστικής δομής** που καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο οι γραμματικές κατηγορίες πρέπει να συνδυαστούν για να σχηματίσουν φράσεις και συνακόλουθα τον τρόπο που οι φράσεις θα συνδυαστούν για να φτιάξουν την πρόταση. Δείγμα κανόνων για την πρόταση που αναλύσαμε παραπάνω είναι οι παρακάτω:

$$(\alpha) \Pi \rightarrow \text{ΟΦ} + \text{ΡΦ}$$

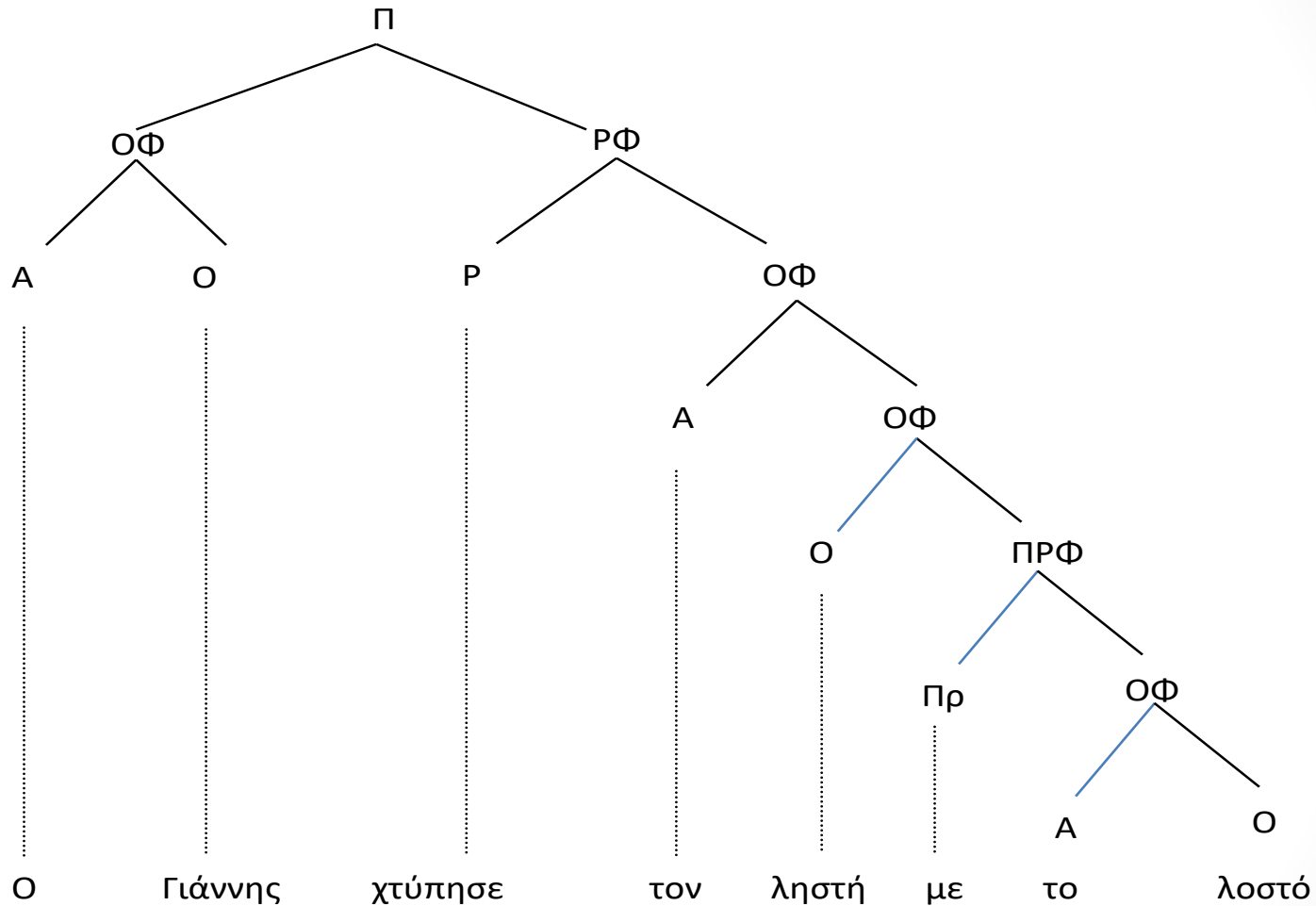
$$(\beta) \text{ΟΦ} \rightarrow \text{Α} + \text{Ο}$$

$$(\gamma) \text{ΡΦ} \rightarrow \text{Ρ} + \text{ΟΦ}$$

Επίλυση σημασιολογικών αμφισημιών στη ΓΦΔ (1)

Επίλυση σημασιολογικών αμφισημιών στη ΓΦΔ (2)

Τα σημαντικότερα σημεία της ΓΜΓ (1)

Ο ίδιος ο Chomsky ανακεφαλαιώνοντας την πορεία της θεωρίας του τα τελευταία 30 χρόνια συνόψισε τα τρία βασικά ερωτήματα και τις απαντήσεις της γενετικής - μετασχηματιστικής γραμματικής σε αυτά στο παρακάτω απόσπασμα (Chomsky 1992: 22) :

Τι είναι η γνώση μιας γλώσσας; Απάντηση: γλώσσα είναι ένα **υπολογιστικό σύστημα, ένα σύστημα κάποιου είδους κανόνων**. Η γνώση της γλώσσας είναι η γνώση αυτού του συστήματος κανόνων.

Πώς κατακτάται η γλώσσα; Απάντηση: η αρχική κατάσταση της γλωσσικής δυνατότητας (language faculty) καθορίζει **πιθανούς κανόνες και τρόπους αλληλεπίδρασης**. Η γλώσσα προσκτάται μέσω μιας διαδικασίας επιλογής του **κατάλληλου συστήματος κανόνων** βάσει **άμεσων στοιχείων**. Η εμπειρία **παράγει ένα ευρετήριο κανόνων** διαμέσου του μηχανισμού γλωσσικής πρόσκτησης της γλωσσικής δυνατότητας.

Τα σημαντικότερα σημεία της ΓΜΓ (2)

Πώς χρησιμοποιείται η γλώσσα; Απάντηση: η χρήση της γλώσσας είναι **συμπεριφορά που βασίζεται σε κανόνες** (rule - governed behavior). Οι κανόνες διαμορφώνουν **νοητικές αναπαραστάσεις οι οποίες εισάγονται στην ομιλία και την κατανόησή μας**. Μια πρόταση χωρίζεται και κατανοείται μέσω συστηματικής αναζήτησης του συστήματος κανόνων της εν λόγω γλώσσας.

***Ευχαριστώ πολύ
για την προσοχή σας!!!***

